

УДК 378.6:355+378.147

Л. П. Канова,

кандидат педагогічних наук, доцент

(Житомирський військовий інститут ім. С. П. Корольова Національного авіаційного університету)

ОСНОВНІ ФОРМИ ТА МЕТОДИ НАВЧАННЯ КУРСАНТІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВИЩОМУ ВІЙСЬКОВОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

У статті визначено основні форми та методи навчання курсантів у вищому військовому навчальному закладі. Розглянуто методiku формування професійної іноземної компетентності майбутніх офіцерів під час іноземної підготовки військових фахівців. Особливу увагу звернено на самостійну роботу як одну з форм навчання курсантів у центрі самостійної підготовки у процесі виконання завдань з іноземної мови.

Потреби нашої держави у висококваліфікованих військових фахівцях, здатних до встановлення ділових контактів на міжнародному рівні з іноземними партнерами, спеціалістах, що володіють іноземною мовою на фаховому рівні, знаходять відображення в робочих навчальних програмах ВНЗ країни.

Зазначимо, що в Концепції розвитку військової освіти в Україні передбачається підготовка в системі військової освіти фахівців усіх рівнів та ланок військового управління з творчим мисленням, здатних пізнавати об'єктивні закони і закономірності природи і суспільства через самостійне конструювання і вирішення навчально-наукових проблем, прийняття рішень, керування особовим складом та бойовою технікою в складних навчально-бойових умовах сучасного бою [1: 3].

Мета нашої статті – розкрити основні форми та методи навчання курсантів іноземної мови у вищому військовому навчальному закладі, виявити переваги комп'ютеризованого навчання під час практичних та самостійних занять з військовослужбовцями, розглянути шляхи формування професійної іноземної компетентності майбутніх офіцерів засобами центра самостійної підготовки.

Викладачеві вищого військового навчального закладу важливо знати новітні форми та методи викладання іноземної мови, спеціальні навчальні техніки та прийоми, щоб оптимально підібрати той чи інший метод викладання відповідно до рівня знань, потреб, інтересів курсантів.

Під поняттям методів навчання розуміємо "упорядковані способи діяльності викладача та курсантів, спрямовані на ефективне розв'язання навчально-виховних завдань". Метод навчання виступає інструментом діяльності викладача для виконання керівної функції – навчіння [2: 35].

У ході проведеного дослідження використовувався позитивний досвід застосування навчально-рольових ігор у різних ланках системи підготовки кадрів (О. Ф. Волобуєва, А. М. Воробйов, П. М. Городов, В. А. Губін, О. І. Гуськов, В. П. Давидов, В. П. Іванов, М. С. Кравчук, В. Д. Лопатка, Т. І. Олійник, О. Б. Тарнопольський, О. В. Торічний та ін.).

Розглянемо основні форми та методи навчання іноземної мови курсантів, які на нашу думку є визначальними та допомагають формувати іноземну компетентність військовослужбовців.

Основною метою початкового курсу навчання іноземної мови, який триває один рік, є адаптація курсантів до умов навчання у вищому військовому навчальному закладі; певна переорієнтація оволодіння іноземною мовою з метою використання її для особистісних і професійних цілей, що призводить до певних змін у мотивації оволодіння дисципліною; а також повторення та узагальнення мовного та мовленнєвого матеріалу, який вивчався у середній школі; вирівнювання знань, умінь і навичок першокурсників.

Одним із завдань цього етапу визначається формування вмінь приймати елементарні рішення в різних соціокультурних ситуаціях.

Як форму навчання ми використовували *міні-бесіди* з курсантами, які дозволили ввести професійно важливі поняття і категорії до наукового обігу курсантів, допомогли поставити проблемні запитання щодо формування професійної іноземної компетентності майбутнього офіцера. Вони включали в себе мотиваційну спрямованість у процесі розгляду таких тем : "Вимоги до військовослужбовця-професіонала", "Мотиви вивчення іноземної мови у вищому військовому навчальному закладі", "Підвищення кваліфікації військовослужбовця за кордоном", "Міжнародні навчання збройних сил України", "Міжнародне тестування військовослужбовців", "Значення військовослужбовців з інженерно-технічною спеціальністю в миротворчих операціях".

Окрім цього, до практичних занять залучалися офіцери-миротворці, які мали досвід співпраці з іноземцями під час миротворчих операцій та міжнародних навчань. Курсантам попередньо повідомлялося, що вони мають підготувати питання для гостя іноземною мовою, використовуючи лексичні, граматичні та фонетичні елементи мовлення. Такий вид бесід у формі *інтерв'ю* сприяв

© Канова Л.П., 2011

вихованню у курсантів культури іншомовного мовлення, збагаченню і розвитку навичок професійного спілкування, стимулюванню пізнавальної активності та особистісної зацікавленості.

На думку курсантів, зустрічі з офіцерами, які мали досвід спілкування та вирішення професійних задач за кордоном, допомогли усвідомленню необхідності формування і вдосконалення розвитку професійної іншомовної компетентності за допомогою засобів центру самопідготовки у процесі професійної підготовки у вузі.

Під час навчання на першому курсі курсанти проходили теми, які стосуються ситуацій повсякденного спілкування. Для наочного їх розкриття активно використовувалися форми відео-занять на теми "Моя сім'я", "У магазині", "На пошті", "У лікаря", "У банку", "У бібліотеці", "В аеропорту", "Навчання в інституті" та ін., які відтворювали окремі ситуації, в яких персонажі вели конкретну тематичну бесіду. Діафільми були не лише засобом наочної семантизації діалогічного мовлення, але й способом ознайомлення курсантів з умовами спілкування (ситуаціями), що створювали необхідність вживання діалогу та відповідних реплік. Більшість навчального матеріалу організовано в діалоги, які проговорювалися носіями мови. Курсанти мали можливість розглянути різні види діалогічних реплік як структури моделей речень, що сприймалися як одне ціле і складали основу для лексико-граматичних вправ.

Під час другого року навчання військовослужбовців ставилося завдання оволодіння військово-культурологічними знаннями з урахуванням соціокультурних особливостей країни з міжнародною мовою спілкування.

На цьому етапі активно використовувалися інформаційні технології, за допомогою яких проводилися аудиторні заняття і самостійна робота з метою удосконалення навичок усного мовлення, поповнювався активний та пасивний словниковий запас та проводилася перевірка знань (тестування).

Комп'ютеризоване навчання іноземних мов мало цілу низку переваг: варіативність застосування на різних етапах, зокрема, можливість застосування на практичному занятті; сприймання і ефективне засвоєння навчального матеріалу курсантами; економне використання навчального часу; індивідуалізація навчання, визначення глибини і послідовності засвоєння, темпу роботи; реєстрація даних про курсанта; збір та обробка статистичних даних щодо індивідуальної навчальної діяльності курсантів; обмеження видів діяльності, що викликають втомлюваність курсанта; використання різних аудіовізуальних засобів навчання (графіки, звуку) для збагачення і мотивації навчання, наочного та динамічного подання матеріалу; створення комфортного навчального середовища; впровадження результатів експериментального дослідження; активізація навчальної діяльності майбутнього офіцера; інтенсифікація навчання та підвищення рівня мотивації; формування самооцінки курсантів та створення умов для самостійної роботи.

Основною формою організації навчального процесу на цьому етапі були *інтернет-заняття* та *заняття-брифінги*, які були введені для глибшого розуміння військової тематики та формування комунікативних умінь курсантів.

Військовослужбовці брали участь у підготовці таких видів військових *брифінгів*: інформаційні, брифінги-рішення, брифінги з особовим складом, брифінги військових операцій (місій). При викладі думок курсанти дотримувалися їх чіткої структури: передмова, основна частина, висновки. Показовий брифінг презентувався офіцером-миротворцем, який брав участь у названих видах брифінгів у практичній діяльності. Після заняття-інструктажу курсанти могли самостійно підготуватися до їх проведення. Така форма заняття представляла собою короткі інформаційні повідомлення з використанням програми Microsoft Power Point за умов, коли один курсант готував брифінг, а інші військовослужбовці під час презентації матеріалу могли виконувати наступні види завдань:

Приклад № 1. Прослухайте як командир роти пояснює ситуацію командирам взводу. Запишіть головне завдання для роти.

Приклад № 2. Прослухайте інформаційний брифінг та відзначте на карті місце знаходження ворога та мінне поле.

У процесі засвоєння тематики військово-культурологічного спрямування застосовувався метод *навчальної дискусії*, який полягав в обміні поглядами щодо конкретної проблеми, створенні ситуацій пізнавальної дискусії. Запропоновані такі види завдань:

Приклад № 1. Курсанти поділені на дві групи. Одна група читає тексти про військову кар'єру видатних військовослужбовців О. В. Суворова, Г. Нельсона.

Інша група читає тексти про кар'єру видатних людей Б. Гейца та Г. Форда.

Після їх прочитання обговорюється тема "Ким краще бути: військовослужбовцем чи цивільним?"

Приклад № 2. Проводиться дискусія на тему "Яка армія найкраща?", вивчивши перед тим особливості Збройних Сил США, Великобританії, Канади та України.

Важливе значення надається *відео- та аудіо-заняттям*, які сприяли розумінню основних завдань професійної армії, ролі військовослужбовця як миротворця.

Наведемо приклад завдання до фрагменту відео-заняття "Заради миру":

1. Завдання, які передують перегляду відео-фрагмента (дайте відповіді на питання).
2. Вправа, яка виконується разом з переглядом фрагмента (заповніть пропуски в реченні, використовуючи лексику відеосюжета).
3. Вправа, яка виконується з додатковим переглядом відеосюжета (заповніть таблицю, яка включає в себе предмети, що вивчаються, види тренувань та військових умінь та навичок, які необхідні у ході міжнародних військових навчань).

Для більшої стимуляції та мотивації навчальної діяльності нами застосовувалися *пізнавальні та дидактичні ігри* з різної військової, країнознавчої, миротворчої та інженерно-технічної тематики [3; 4; 5].

Одним із методів формування професійної іншомовної компетентності були навчальні дискусії, проведення яких ґрунтувалося на обміні поглядами з конкретної проблеми, для чого використовувалися факти боротьби різних наукових точок зору з тієї чи іншої проблеми. Окрім цього, за допомогою дискусії курсанти набували нових знань, навчилися їх відстоювати, використовувати переваги та недоліки вирішення окремої проблеми, стверджуватися у власній думці.

Метод усного контролю здійснювався шляхом індивідуального і фронтального опитування курсантів та допомагав активізувати їх увагу в процесі здійснення індивідуального, фронтального та групового опитування курсантів.

Метод письмового контролю допомагав удосконалювати навички письма та вміння творчо мислити при виконанні стандартизованих тестових завдань (STANAG-6001) та розроблених авторських завдань на основі навчального матеріалу міжнародної вищої школи Збройних Сил Канади, який сприяв формуванню професійної іншомовної компетентності та підготувати майбутніх офіцерів до здачі екзаменів міжнародного військового зразка [6: 3].

Метод письмового контролю застосовувався за допомогою стандартизованих тестових завдань (STANAG-6001) та розроблених авторських завдань на основі основних підручників для військових Campaign 1 та Campaign 2, які допомагали готувати майбутніх офіцерів до здачі екзаменів міжнародного військового зразка [7; 8].

Щоб досягти мети при вивченні іноземної мови, використовувався комунікативний підхід в поєднанні з комунікативними методами навчання. Із словесних методів нами найчастіше використовувались сократичні та евристичні бесіди, особливо в тих випадках, коли нова тема була не складною, а в студентів уже склалися про неї певні уявлення або усталилися життєві спостереження, які дозволяли осмислити і засвоїти знання евристичним або сократичним шляхом.

Лекція-візуалізація була однією з форм подання лекційного матеріалу засобами ТЗН та аудіо- і відеотехніки.

Щоб досягти мети при вивченні іноземної мови, у межах комунікативного підходу застосовувались комунікативні методи навчання. Серед *словесних методів* найчастіше використовувались сократівські (евристичні) бесіди, особливо в тих випадках, коли нова тема була не складною, а у курсантів уже склалися певні уявлення або усталені життєві спостереження, які дозволяли осмислити і засвоїти знання евристичним шляхом.

Викладачем ставилася група питань з теми, використовуючи активний лексичний словниковий запас курсантів. Військовослужбовці реагували по-різному, виражали власні думки. Для прикладу наведемо запитання з теми "Миротворча діяльність збройних сил України": "Чи бере Україна участь в миротворчих місіях? В яких?", "Де проходять миротворчі операції у світі?", "Як Ви вважаєте, хто може бути миротворцем?", "Які його обов'язки?", "Хто з Вас хотів би стати миротворцем? Чому?". Для посилення мотивації у процесі відповідей використовувалася карта миротворчих дій Збройних Сил України та слайди брифінгів офіцерів-миротворців.

За допомогою *відеометоду*, який застосовувався на відео-заняттях, подавалась повна, достовірна інформація про явища і події, які вивчались; створювалося специфічне іншомовне середовище, задовольнялися запити, бажання та інтереси курсантів, проводилися тренувальні роботи та вправи. Даний метод дозволяв забезпечити оптимальний обсяг передачі й засвоєння наукової інформації, раціоналізувати навчальний процес і підвищити його ефективність.

За допомогою *інтернет-занять*, використовуючи іншомовні сайти, особливо www.englishpage.com, стало можливим відпрацювання фонетичного, граматичного, лексичного та комунікативного аспектів мови, що дозволило більш якісно та швидко оволодівати мовним матеріалом, формувати мовленнєві вміння. На таких заняттях доцільно застосовувати групову та індивідуальну форми навчання.

Заняття-брифінги використовувались як одна із форм навчання для того, щоб виділити майбутні типові професійні ситуації військовослужбовця, в яких виникають труднощі під час виконання миротворчих місій. Для проведення цієї форми заняття групою експертів (офіцерів) надавались презентації міжнародних брифінгів, згідно яких проводились міжнародні навчання.

Для більшої стимуляції та мотивації навчання нами застосовувались *пізнавальні дидактичні ігри* з різною військовою, країнознавчою, миротворчою та інженерно-технічною тематикою.

Ділова гра, за визначенням О. А. Вербицького, є формою відтворення предметного й соціального змісту професійної діяльності, моделюванням систем стосунків, що дозволяє подолати розрив між навчанням і вихованням, досягти цілей не лише професійного, а й загального розвитку особистості майбутнього фахівця [9: 17].

Навчально-рольові (*професійно-діяльнісні*) ігри застосовувалися як одна з *форм навчання*, особливо при вивченні тематики професійного спрямування. Вони здійснювалися заздалегідь розробленим сценарієм (картками для ігор), який характеризувався соціокультурною складністю завдань, набором ситуацій, проблем (6-8) і ролей, різноманітністю реквізитів, які виконують функцію управління розумовою іншомовною діяльністю курсантів та їх предметними діями. В іграх такого типу комунікативна функція іноземної мови реалізувалась у максимальному обсязі.

Серед *практичних методів* застосовувалися усні та письмові вправи, завдяки яким курсанти виконували багаторазові дії та тренувались у застосуванні засвоєного матеріалу на практиці. Таким чином вони поглиблювали свої знання, формували відповідні уміння і навички та розвивали своє мислення і здібності.

Участь у *самостійній роботі* формувала в курсантів уміння організовувати процес навчання в центрі самопідготовки: осмислювати цілі майбутньої спеціалізації; визначити завдання та умови їх вирішення; здійснювати самоконтроль, самооцінку якості виконання роботи та вносити корекцію.

Самостійна робота як одна з основних форм роботи курсанта, передбачала засвоєння навчального матеріалу, який вивчався на аудиторному практичному занятті, а також опрацювання додаткових джерел інформації в центрі *самостійної підготовки*, засобами якого створювалося іншомовне середовище, ситуації, які дозволяли поставити курсанта в умови автономного опанування майбутньої професії.

Центр має достатню технологічну базу для продуктивної самостійної навчальної діяльності щодо вивчення та викладання іноземних мов. Будь-який курсант, який прагне самостійно вдосконалити свої професійні іншомовні вміння побутової, військової, миротворчої та інженерно-технічної тематики, може проконсультуватися в центрі з викладачами-методистами, які спроможні запропонувати навчальні стратегії та прийоми самостійного керівництва власною навчальною діяльністю. Після ознайомлення з технічними та нетехнічними засобами центру самопідготовки, курсанти оволодівають власними способами самостійного управління цим процесом, що підвищує відповідний рівень умінь відповідно до власних індивідуальних потреб.

Центр самопідготовки майбутнього офіцера, як зазначено вище, є ресурсною базою, яка містить навчально-методичні засоби, що сприяють цілеспрямованому оволодінню стратегіями навчальної діяльності, уможливорює додаткову самостійну практику в проектуванні, плануванні під час виконання творчих завдань. Навчально-методичні, інформаційно-довідкові, інформаційно-пізнавальні матеріали, художня література, тестові завдання для самоконтролю самостійної діяльності, шкала самооцінювання на рівні оволодіння мовленням дають можливість курсанту самооцінювати свій рівень знань, бачити динаміку самовдосконалення, оцінювати досягнутий результат і ефективність власної навчальної діяльності.

На нашу думку, організація самостійного опанування іншомовною інформацією на базі центра самопідготовки дозволяє створити необхідні умови для ефективного формування професійної іншомовної компетентності майбутнього офіцера, реалізації його особистісного креативного потенціалу, що відповідає завданню підготовки висококваліфікованого та освіченого майбутнього офіцера.

Практичний досвід і вивчення психолого-педагогічної літератури дозволили знайти такі шляхи вдосконалення самостійної роботи курсантів: забезпечення єдності освітньої, виховної і розвивальної функцій навчання; реалізація комплексу принципів навчання і принципів розвитку самостійної пізнавальної діяльності; забезпечення динамічності навчання, його спрямованості на розвиток активності розумової діяльності курсантів; орієнтація курсантів на систематичну самостійну пізнавальну діяльність і вдосконалення її організації; комплексне педагогічно-доцільне використання сучасних технічних засобів навчання; створення сприятливого навчального середовища; використання системи психолого-педагогічних стимулів щодо активної самостійної пізнавальної діяльності курсантів.

У ході дослідження встановлено, що фахово-прикладна спрямованість навчання англійською мовою досягається формуванням мінімально-достатнього рівня професійної іншомовної компетентності для обслуговування потреб військових фахівців у професійному іншомовному спілкуванні та має обумовлюватися мовним матеріалом та тематикою, зміст яких враховує специфіку підготовки військового фахівця та відповідає вимогам щодо кваліфікаційних характеристик випускника вищих військових навчальних закладів України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Безносюк О. О. Інноваційні технології у підготовці військового фахівця [Електронний ресурс] / О. О. Безносюк. – Режим доступу :http://www.conference.mdpu.org.ua/conf_all/confer/2001/newtech/1/beznosuk.htm.
2. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка : [підручник] / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – К. : Знання-Прес, 2008. – 447 с.
3. Борисова Н. В. Деловые игры : [метод. пособ.] / Н. В. Борисова. – М., 1991. – 115 с.
4. Скалкин В. Л. Английский язык в ситуациях общения / В. Л. Скалкин. – М. : "Высшая школа", 1997. – 188 с.
5. Якубовська Л. П. Використання навчально-рольових ігор професійної спрямованості у процесі навчання іноземної мови майбутніх офіцерів-прикордонників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 20.02.02 "Військова педагогіка та психологія" / Л. П. Якубовська. – Хмельницький, 2002. – 18 с.
6. Маслак Л. П. Формування іншомовної компетентності військовослужбовців за системою STANAG-6001 / Л. П. Маслак. – Житомир : ЖВІНАУ, 2009. – 160 с.
7. Mellor-Clark S., Baker de Altamarino Y. Campaign 1. English for the Military / Simon Mellor-Clark, Yvonne Baker de Altamarino. – Macmillan Publishers Limited, 2004. – 160 p.
8. Mellor-Clark S., Baker de Altamarino Y. Campaign 2. English for the Military / Simon Mellor-Clark, Yvonne Baker de Altamarino. – Macmillan Publishers Limited, 2005. – 96 p.
9. Вербицкий Л. Л. Лекционное обучение в высшей школе : контекстный подход / Л. Л. Вербицкий. – М. : Высшая школа, 1991. – 207 с.

Матеріал надійшов до редакції 16.02. 2011 р.

Канова Л. П. Основные формы и методы обучения курсантов иностранному языку в высшем военном учебном заведении.

В статье определены основные формы и методы обучения курсантов иностранному языку в высшем военном учебном заведении. Рассмотрена методика формирования профессиональной иноязычной компетентности будущих офицеров в процессе иноязычной подготовки военных специалистов. Особое внимание обращено на самостоятельную работу как одну из форм обучения курсантов в центре самостоятельной подготовки при выполнении заданий по иностранному языку.

Canova L.P. Basic Forms and Methods of Teaching Military Students Foreign Language in the Higher Military Educational Establishment.

The article deals with the basic forms and methods of teaching military students foreign language in the higher military educational establishment. It examines the methods of future officers' professional foreign language competence formation in the process of military specialists' foreign language training. The special attention is drawn to the independent work as one of the forms of military students education in the centre of independent preparation while performing foreign language tasks.